

TÜRKİYE'DE ANKARA KEÇİSİ (*CAPRA HİRCUS ANCRYRENSİS*) YETİŞTİRİCİLİĞİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ VE YARINI¹

Uzm. Güven ŞAHİN

Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Coğrafya Anabilim Dalı

ÖZ

Yıllarca Anadolu ile özdeşleşen ve Ankara (Tiftik) keçisi yetiştiriciliği denildiğinde ilk akla gelen Ankara ve yakın çevresi günümüzde ne yazık ki bu üstünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir. Coğrafi şartlar açısından Ankara keçisi yetiştiriciliği adına optimum koşullara sahip Türkiye'de bugün pek çok ilde tamamiyle bazı illerde de ciddi boyutlarda ziraat hayatından silinmiştir. Bu kayboluşta temel faktör ise yanlış devlet politikaları olmuştur. Oysa ki pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan ve binlerce yıldır iskan edilen Anadolu'da köklü bir keçicilik kültürü bulunmaktadır. Her ne kadar bugün İç Anadolu'dakine benzer coğrafi koşullara sahip yerlerde yetiştirilse de elde edilen tiftiğin, Türkiye'deki tiftik ile karşılaştırıldığında çok daha düşük kalitede olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada, orman düşmanı olarak topluma lanse ettirilen, yanlış politikalar sonucunda adeta yitirilme noktasına geline ve coğrafi çevreyle sıkı sıkıya ilişkili Ankara keçisi yetiştiriciliğinin geçmişten günümüze Türkiye'deki durumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara Keçisi, *Capra hircus ancryrensis*, tiftik, ziraat coğrafyası, hayvancılık, Türkiye

THE PAST THE PRESENT AND THE FUTURE OF ANKARA GOAT (*CAPRA HİRCUS ANCRYRENSİS*) BREEDING IN TURKEY

ABSTRACT

Ankara and its neighbourhood, which have been identified with Anatolia and which are the first things that come to mind when we mention Angora goat (Mohair) breeding, have lost their significance as an Angora goat breeding region recently. Although Turkey has the optimum geographical conditions for Angora goat breeding, it has disappeared from agricultural life to a certain extent in many provinces and it completely disappeared in some provinces. The reason for this disappearance is the wrong government policy. Anatolia has hosted a lot of civilisations and has been populated for thousands of years and there is a rooted goat breeding culture. Although there are regions with similar conditions to the ones in Central Anatolia, the mohair obtained there seems to have much lower quality compared to angora in Turkey. Ankara goat has been represented as an enemy of the forests. As a result of wrong

¹ Bu çalışma 07-10 Eylül 2011'de Uluslararası Katılımlı Coğrafya Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuş ve güncellenerek makale şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

government policies, its breeding has come to an extinction point. Within that context, the condition of Angora goat breeding in Turkey from past to present is discussed in this study.

Keywords: Angora Goat, *Capra hircus ancryrensis*, mohair, agricultural geography, animal husbandry, Turkey

I. Giriş

Ankara keçisi (İng. Angora Goat, Alm. Angoraziege), *Bovidae* familyasının (Boynuzlugiller) *Capra* cinsinden evcilleştirilmiş küçükbaş hayvanlar grubundan bir canlıdır. Bu bilimsel sınıflandırmanın yanı sıra genel olarak keçiler çoğu canlının erişip tüketemediği bitkilerden istifade edebilmelerinden dolayı ve de yetiştiricisine ek bir maliyet getirmemesinden ötürü “*Fakirin ineği*” olarak da bilinmektedir. Ankara keçisi (*Capra hircus ancryrensis*) ise kaşmir keçisi ile birlikte diğer keçi türlerinden farklı olarak sadece kendilerine has tüyleri nedeniyle yetiştirilmektedir. Tiftik adı verilen ve dünyada farklı yerlerde de yetiştiriciliği yapıldığı halde Türkiye’deki keçilerden elde edilen tiftiklerle aynı niteliği taşımayan bu özel dokuma ürünü son yıllarda önemini büyük ölçüde yitirmiştir.

Adından da anlaşılacağı üzere başta Ankara ve yakın çevresi olmak üzere İç Anadolu Bölgesi’nin merkezi kesimi ile Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi’ndeki birkaç lokal alanda rastlanan ve bundan yaklaşık iki asır önce yurtdışına götürülen Ankara keçisi, Türk tekelinden çıkmıştır. Ankara veya diğer bir adıyla tiftik keçisi varlığı ile ilgili yapılan bu ilk hatanın ardından, tüm keçi türlerinin “orman düşmanı” olarak lanse ettirilmesi, sayılarının düzenli bir şekilde kontrol altına alınmasına bağlı olarak azaltılması ikinci büyük hata olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sektöre son olarak en büyük darbe sentetik liflerin çok daha ucuz ve kolay ulaşılır olması, kaliteli, nadir ve bir o kadar zahmetli olan tiftik eldesi ve dokumalarını adeta piyasadan silmesi olmuştur. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelere karşın son yıllarda hız kazanan bilimsel araştırmalar ve kültürel faaliyetler, Türkiye’ye özgü bu canlıyı yeniden gündeme getirmekte olup sektörde birtakım olumlu gelişmelere de rastlanmaktadır. Bununla birlikte ne yazık ki Ankara keçisi sayısındaki azalmanın önüne geçilememiştir.

Bu çalışmada Türkiye’deki Ankara keçisi varlığı ve bu gen kaynağının tarihsel süreçteki gelişimi ile ileriye yönelik yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur. Öncelikle seyahatnameler olmak üzere günlüklerden ve Ankara ile Kırıkkale yöresinde yıllardır Ankara keçisi yetiştiriciliğiyle meşgul olan kişilerden alınan bilgiler derlenmiştir. Tarihçesinin ardından Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze kadar Ankara keçisinin istatistiksel analizi ve coğrafi dağılımı ile ilgili TÜİK ve Tarım İl Müdürlükleri’nden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Aynı zamanda konuyla ilgili olarak Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü’nden yardım alınarak canlının fizyolojik özellikleri de ortaya konulmuştur. Son olarak bu alanda uzun yıllar büyük hizmetler veren TİFTİK BİRLİK (Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)’ten

yetkililer konuyla ilgili zengin arşivleri ile bu araştırmaya büyük katkı sağlamışlardır.

II. Ankara Keçisinin Genel Özellikleri

Türkiye yerli keçi ve koyun gen kaynağı bakımından oldukça zengin bir ülke olup Norduz, Honamlı, Kıl, Kilis ve Ankara (Tiftik) keçisi gibi dünyaca tanınan ırkların gen merkezi olan sahanın bir parçasıdır. Dünya genelinde “*Angora* (Angora Goat)” olarak bilinen ve Batılılarca “*mohair*” olarak adlandırılan (Türkçede *moher* olarak da tabir edilmektedir.) parlak, beyaz, uzun, ince tiftiği için yetiştirilen Ankara keçisi, evcilleştirilen keçi türleri içerisinde en ufak ve narin yapıları olanıdır. Ortalama yaşam süresi 8 ila 15 yıl arasında değişen canlının damızlık erkeği teke, dişisi ise keçi olarak adlandırılmaktadır. Erişkin bir keçinin ağırlığı 30-45 kg arasında değişmekle birlikte erişkin bir tekenin ağırlığı 45-55 kg.’ı bulabilmektedir. Canlının diğer karakteristik özelliklerinden biri de gerek dişisi gerekse erkeği sakallı ve boynuzludur. Buna karşılık istisna bazı keçiler sakalsız ve boynuzsuz olur ki yerel halk bunları “kabak keçi” olarak adlandırmaktadır.

Küçükbaş hayvanlar grubunda değerlendirilen Ankara keçisine ününü veren ve tüm bedenini kaplayan, ince, sık, yumuşak, dayanıklı, yüksek yalıtım özelliğine sahip, kir tutmayan buna karşılık kolaylıkla boyanabilen ve de en belirgin özelliği olan göz alıcı parlaklığa sahip tiftiğidir. Sahip olduğu bu özelliği ile her ne kadar günümüz Türkiye’inde değerini büyük ölçüde yitirmiş olsa da geçmişte uluslararası piyasalarda ve tarım sektöründe *Ankara Keçisi* uzun süre çok özel bir yere sahip olmuştur.

Fotoğraf 1. Ankara’da TİFTİKBİRLİK’e ait örnek bir ağıldaki Ankara Keçileri

Tiftik keçisi veya yaygın olarak kullanılan adıyla Ankara keçisi ipeksi bir özelliğe sahip tiftiği için yetiştirilmektedir. Bununla birlikte tiftikteki benzer bir durum yöredeki diğer canlılarda da ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ankara tavşanı, Ankara kedisi hatta Ankara civarında yetiştirilen bazı koyunlarda tüylerin ipeksi ve kendine has bir dokusu olduğu saptanmıştır. Bu konuyla ilgili günümüz bilim insanlarının da yaptığı araştırmalar Ankara ve çevresinin coğrafi koşullarının (özellikle iklimik koşulların) bölgedeki canlıların tüyleri (kürkleri, postları) üzerinde böyle bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte yakın zamanlarda uzmanlarca netlik kazandırılan bu konuyla ilgili ilk olarak 1648’de Ankara’ya gelen Evliya Çelebi meşhur “Seyahatnamesi”nde konuyla ilgili şu satırları yazmıştır:

“... İşte sofı bunun ipliğinden dokurlar. Bu sof dahi Engürü’ye mahsustur. Edimi arzda başka yerde olmak ihtimali yoktur. Frenkler bu Engürü keçilerinden Frengistan’a götürüp sof edelim dediler, fakat yine olmadı. Ehalii Engürü, kendi soflarının bu hassasiyetini Hacı Bayram Veli’nin kerametine isnat ederler. Fakat bize kalırsa bu sır, ab ve havasının ve mevkiinin letafetinden ileri gelir.”

Dünya çapında üne kavuşan ve Türkiye’de de Ankara ve yakın çevresine has bu tiftiğin en büyük özelliği kaygan ve yumuşak bir his vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliği ise kılın yüzeyini kaplayan ve “yağıltı” adı verilen bir yağ katmanından ileri gelmektedir (Tamur, 2003: 7). Yağıltı aynı zamanda tiftiğin dayanıklılığını artıran bir unsurdur. Yılda ortalama 20-30 cm. uzayan bu kıllar 1 defa kırılmaktadır. Tiftiği yanında Ankara keçisinin etinden, sütünden ve derisinden de yararlanılmaktadır. Özellikle son yıllarda tiftiğin dokuma ürünü olarak önemini yitirmesinden dolayı Ankara keçisinin eti, sütü ve derisi gibi diğer ürünlerinden faydalanılması daha da yaygınlık kazanmıştır. Yıllar itibarıyla Ankara keçisinden elde edilen ürünlerin gösterildiği Tablo 1’den de anlaşıldığı üzere genel olarak Ankara keçisi sayısındaki azalmaya paralel olarak elde edilen ürünlerde de özellikle de tiftikte dikkat çekici azalmalar gözlenmektedir. Ankara keçisinden beklediği ekonomik kazancı sağlayamayan çiftçiler hayvanlarını kesmeye başladıkça et ve deri üretiminde bir artış gözlenirse de bu defa süt ve en önemlisi de tiftik üretiminde azalmalar gözlenmektedir. Nitekim hayvanların kesilmesi de çiftçiye iyi bir gelir sağlamamakta çünkü Ankara keçisi et ve süt verimi düşük bir canlı olup tiftiği için yetiştirilmektedir. Ankara keçisi ile ilgili son yıllardaki desteklemelerle birlikte 2005 yılı göz ardı edilirse kesilen hayvan sayısında 2000’den beri düzenli bir gerileme gözlenmektedir (Tablo 1). Türkiye tiftik üretimi ise son 10 yılda ortalama 200- 400 ton arasında değişmekte olup, 2011’de 194 ton tiftik (105 tonu Ankara’da üretilmiştir) elde edilmiştir (TÜİK, 2013).

Tablo 1. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Kesilen Ankara Keçisi Sayısı ve Elde Edilen Ürünler

Yıllar	Tiftik (Ton)	Kesilen Ankara Keçisi (Baş)	Süt (Ton)	Et (Ton)	Deri (Adet)
1975	5.590	95.320	52.270	1.760	114.810
1980	5.875	83.470	53.280	1.085	100.170
1985	-	72.420	20.470	1.131	78.102
1990	1.495	132.310	13.810	2.100	142.520
1995	797	28.410	7.537	487	30.520
2000	421	28.497	3.883	463	30.748
2001	400	15.158	3.914	313	16.239
2002	318	15.116	3.218	287	16.179
2003	333	11.259	3.786	202	11.823
2004	304	6.372	3.619	118	6.545
2005	302	20.439	3.513	384	20.582
2006	274	3.500	3.165	56	3.850
2007*	237	-	2.604	-	-
2008	194	-	2.185	-	-
2009	174	-	1.924	-	-
2010	200	-	2.335	-	-
2011	194	-	2.315	-	-

*: 2007 yılından itibaren Ankara keçisine ait kesilen hayvan sayısı, et ve deri miktarları diğer keçilerden elde edilen miktarlarla birlikte derlenmeye başlanmıştır. **Kaynak:** TÜİK, 2013.

III. Ankara Keçisi Yetiştiriciliğinin Tarihçesi

Ankara keçisi ile ilgili olarak bu zamana kadar pek çok araştırma yapılmış olup genel itibariyle tarihçesi hakkında çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı araştırmacılar Ankara keçisinin bugün hala Anadolu’da yaban keçisi olarak bilinen *Capra aegagrus* (Yabani Pers Keçisi / Hilal boynuzlu) adlı canlının soyundan geldiğini ve zaman içerisinde Ankara ve yakın çevresinin coğrafi koşullarına uyarak günümüzdeki şeklini aldığını belirtmektedir (Cornwright Schreiner, 1898: 38). Strabon ise doğrudan doğruya Ankara keçisinden söz etmemekle birlikte “*Geographika*” adlı eserinde; “*Halys (Kızılırmak) ’ın ağzından sonra Gazelonitis gelir ve bu ülke Saramene’ye kadar uzanır; burası mümbit bir yer olup, her yanı düzdür ve her şey yetiştirir. Burada yumuşak yünlü hayvan sürülerinin bolluğu nedeniyle oluşmuş bir koyun yünü endüstrisi de vardır. Bu tür hayvanlara bütün Kappadokia’da ve Pontus’da çok az rastlanır.*” şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye’de Ankara keçisi konusundaki derin ve kapsamlı çalışmalarıyla tanınan Merhum Prof. Dr. Selahattin BATU (1905 – 1973) “*Ankara Keçisinin Tarihi ve Menşei Hakkına Bir Tetkik*”, adlı eserinde konuyla alakalı en eski belgelerden, arkeolojik buluntulara kadar tüm verileri tarayarak bu canlının

(veya ırkın) ilk olarak 13. yy.'da Türkler tarafından Hazar Denizi'nin doğusundan (Harezmi Bölgesi)² Anadolu'ya getirildiğini saptamıştır. Nitekim arkeolojik çalışmalar Anadolu'da daha önceleri kurulmuş medeniyetlerin Ankara geçişini bilmediklerini ortaya koymuştur. Bu açıdan yerli ve yabancı güncel kaynaklar incelendiğinde Ankara geçişinin Anadolu'daki geçmişinin 13. yy.'dan daha geriye gidemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu görüşü Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde hizmet veren, tarım alanında uzman Rasim Paşa'da savunmuştur (Tamura, 2003: 14). Bununla birlikte Ankara koşullarına adapte olarak çok iyi bir gelişim gösteren bu tür asırlarca Türkiye tekelinde yetiştirilmiş, ne yazık ki 1838 yılında bu durum sona ermiş ve Ankara keçisi dünyanın farklı bölgelerine götürülmüştür.

Türkiye'de Ankara keçisi ile ilgili ilk yazılı metinler seyahatnameler, hatıratlar, mektuplar ve resmi yazışmalardan ibarettir. Bunlardan en meşhur olanları ve bize rehberlik edenleri, aynı zamanda Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nden sonra ilk yazılı bilgiler arasında sayılabilecekler arasında yer alan Fransız doğa bilimci ve gezgin Joseph Pitton Tournefort (1656 – 1708)'un "*Seyahatname*"si³ ile Eloi ve Texier'e ait araştırma metinleridir.

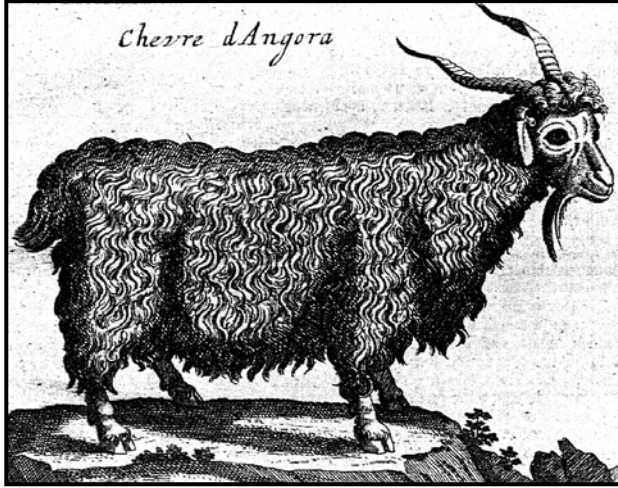
22 Ekim-2 Kasım 1701 tarihleri arasında Ankara'da bulunan Tournefort, eserinde Ankara keçisi ile ilgili olarak: "*Ankara yöresinde dünyanın en güzel keçileri yetiştirilir. Bu keçiler göz kamaştırarak kadar parlak beyaz renklidir. İpek kadar ince olan tüyleri 8-9 inç⁴ uzunluğunda kıvrımlı bukleler halindedir ve onlardan başta **Camlet** olmak üzere en güzel kumaşlar dokunur. Bu tiftiğin iplik olarak eğrilmeden dış satımına izin vermezler, çünkü halk geçimini bu yolla sağlar.*" satırlarını kaleme almıştır (Tamura, 2003: 16). 1833-1837 yılında Anadolu'da bulunan ve bu süre sonunda 5 haritadan oluşan seyahatnamesinde Felix Marie Charles Texier (1802-1871) Ankara keçisi ile ilgili şu satırları yazmıştır: "*Aucher Eloi'ye göre; Ankara merkez olmak üzere 24 fersah (yaklaşık 107 km.) çapında bir dairenin sınırladığı bir bölgede yaşayan keçiler ve kediler tüylerinin uzunluğuyla dikkat çekerler. Bu hayvan türleri bu bölgeye 13. yüzyılda getirilmişlerdir.*" (Tamura, 2003: 13).

Yukarıda sadece birkaç örneği verilen tarihi bilgilerden hareketle Türkiye'de Ankara geçişinin ne kadar köklü bir tarihe sahip ve de o dönem için ne kadar popüler ve gözde olduğu ifade edilmektedir. Fakat bu değerli varlık ilerleyen yıllarda cazibesini yitirecek ve dünyanın pek çok bölgesine yayılacaktır.

² Türkmen Diyarı veya ülkesi olarak da bilinen saha bugün Özbekistan ve Türkmenistan sınırları içerisinde kalmaktadır.

³ Tournefort Seyahatnamesi olarak bilinen bu eserin orijinal adı *Relation d'un Voyage du Levant* olup, ilk olarak 2 cilt halinde 1717'de basılmıştır.

⁴ 1 inç 2.54 cm.'e eşit olup burada bir kılın uzunluğunun 20 cm.'i aştığını belirtmiştir.

Şekil 1. Tournefort'un Eserinde Yer Verdiği Ankara Keçisi Gravürü (1717)

Ankara keçisinin dünyaya yayılışına da kısaca değinecek olursak 1500'lerde başarısız birtakım girişimlerle Türkiye dışına çıkarılmışsa da götürüldükleri yere uyum sağlayamayan Ankara keçileri varlıklarını devam ettirememiştir. 1838 yılına gelindiğinde ise 12 baş teke ve 1 baş dişiden oluşan bir grup Ankara keçisi Albay Henderson tarafından Güney Afrika'ya götürülmüş, yolda dişinin bir oğlak dünyaya getirmesiyle toplamda 13 baş Ankara keçisi ülke sınırları dışına çıkarılmıştır (Tuncel, 1993: 16). Oysaki ilgili kişi veya kişilerin gönderilen tek bir keçinin hamile olup olmadığını kontrol etmesi gerekiyordu zira tekeler kısırlandırılmıştı (Tuncel, 1993: 16).

Fotoğraf 2. A.B.D. (Teksas)'de 1958 Yılında Yapılan Ankara Keçisi Festivali (AAGBA Arşivi)

Ankara keçisinin ilk olarak A.B.D.'ye götürülüşü ise Sultan Abdülmecit döneminde, 1849 yılında gerçekleşmiştir. Sultan, ülkeye pamuk yetiştiriciliği konusunda uzman olarak dönemin A.B.D. başkanı tarafından gönderilen Dr. James B. Davis ile dönüşünde Başkan⁵'a teşekkür amaçlı 19 baş Ankara keçisi göndermiştir. Böylelikle aşağı yukarı Güney Afrika'dakine yakın bir tarihte Ankara keçisi Amerika kıtasına da taşınmıştır (Kinghorn, 1976: 4, Tamur, 2003: 160).

Başka bir kaynağa göre Sultan Abdülmecit, Kraliçe Victoria'ya 22 adet Ankara keçisi hediye etmiş, Birleşik Krallık'ta uygun yaşam ortamı bulamayan bu keçiler Güney Afrika'ya gönderilmiştir (Kerimol, 1993: 33). Her ne kadar Ankara keçisinin yurtdışına çıkarılması konusunda Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ilk önlemler alınmaya başlanmış olsa da günümüzde Antarktika dışındaki tüm kıtalara taşınarak; A.B.D., Kanada, Güney Afrika Cum., Lesotho, Birleşik Krallık, Avustralya, Yeni Zelanda, Arjantin ve Brezilya'da yetiştirilmektedir.

1863 yılında dünya genelinde 2 milyon civarındaki Ankara keçisinin %75'i Türkiye'de bulunmaktaydı (Tamur, 2003: 185). Ankara keçisinin yabancı devletlerde yetiştiriciliğinin hızla artmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde gecikmeli de olsa birtakım önlemler alınmış olmakla beraber bunlardan olumlu sonuçlar elde edilememiştir. Alınan ilk önlem 1881 yılında Padişahın fermanıyla Ankara keçisinin ülke sınırları dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Ancak tüm bu önlemlere karşın 1911 yılında dünya Ankara keçisi varlığı içerisinde Türkiye'nin payı %38'e gerilemiş, 1912'ye gelindiğinde ise Güney Afrika'da Ankara keçilerinin sayısı 4 milyonu aşmıştır (Kinghorn, 1976: 4, Tamur, 2003: 155). Bu durumdan en olumsuz etkilenenlerin başında ise Ankaralı yetiştiriciler gelmektedir. Nitekim Ankara ve Kırıkkale'de yaptığımız görüşmelerde o dönem küçük bir kasaba görünümündeki Ankara'nın dünya pazarlarında "Ankara sofusu"⁶ olarak bilinen meşhur dokumalarının hem yurtiçi hem yurtdışı satışından ciddi kazançlar sağladığı anlaşılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından genç Türkiye Cumhuriyeti de Ankara keçisini korumak ve geliştirmek adına birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla ilk olarak 1930 yılında Ankara'da "Türkiye Tiftik Cemiyeti (TTC)" kurulmuştur. Cemiyetin ilk icraatı ise Lalahan'da bir numune ağılı kurmak olmuştur (Tamur, 2003: 195). Aynı yıl cemiyetin yaptığı sayım sonucuna göre Türkiye'de 2.840.000 baş Ankara keçisi bulunmakta olup bunlardan 4.070 ton tiftik elde edilmiştir. Cemiyetin faaliyetleri sonucunda, özellikle de numune ağılında yetiştirilen damızlık Ankara keçilerinin ücretsiz veya kimi zaman çok cüzi ücretlerle çiftçiye satılmasıyla 1940 yılına

⁵ Dönemin A.B.D. Başkanı James Knox Polk (1795 – 1849), 1845 – 1849 döneminde Başkanlık yapmıştır.

⁶ Sof: Ankara sofusu olarak da bilinen bu kumaş %100 tiftikten yapılmakta olup önceleri sadece bu kumaş ihraç edilirken sonraları ham tiftik ihracatına başlanmıştır.

gelindiğinde ülke genelinde Ankara keçisi sayısı 5.500.000'e ulaşmış ve toplamda 7.721 tonluk tiftik eldesi sağlanmıştır. Keçi popülasyonu ve ürünündeki bu önemli artışa rağmen ne yazık ki ekonomik gelişmeler ülkedeki Ankara keçisi varlığının neredeyse sonunu getirmiştir. İlk darbe I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki ekonomik darboğaz, hemen arkasından gelen 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, tiftiği için beslenen bu canlının adeta sonunu getiren temel faktörler olmuştur. 1929 öncesinde okkası 250 kuruştan satılan tiftik, ekonomik bunalımla birlikte İstanbul'da 30 kuruşa, Anadolu'da ise 20 kuruşa satılır olmuştur (Açıl, 1961: 15). Hayvanından beklediği geliri sağlayamayan üretici keçilerini kesmeye başlamış ve Anadolu'daki Ankara keçisi varlığında zaman zaman küçük ölçekli artışlar olmasına karşın (Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ciddi bir artış gerçekleşmiştir.) 1960'tan sonra ciddi ölçüde gerilemeye başlamıştır.

Fotoğraf 3. Avustralya'daki Ankara Keçisi Festivalinden Bir Görünüm (2009)

Türkiye Tiftik Cemiyeti ham tiftik fiyatlarının düşmesi nedeniyle aynı zamanda da sof üretimini yeniden canlandırmak adına "Türkiye Tiftik Cemiyeti Sof Dokuma Evi"ni kurmuştur⁷. Bu dönemde yapılan yatırımlarla birlikte her ne kadar Ankara keçisi varlığı ve elde edilen ürünlerde bir artış aynı zamanda da iyileşme görülse de ne yazık ki yabancı ülkelerdeki hızlı artışın gerisinde kalmıştır. İlerleyen yıllarda II. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan uluslararası piyasalardaki yoğun ticari yaşam bu sektöre de yansımıştır. 29 Kasım 1955'te yapağı ve tiftik üretiminin geliştirilmesi amacıyla bir kamu iktisadi teşebbüsü olan "Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş." kurulmuş, 1956 yılında da resmen faaliyetlerine başlamıştır⁸. Yapılan bu ve benzer girişimlerle 1959 yılında dünyadaki 11.3 milyon keçinin yarısından biraz fazlası (% 54'ü) Türkiye'de bulunuyordu (Tamur, 2003: 89). Türkiye'yi sırasıyla A.B.D. ve

⁷ Bent Deresi üzerindeki eski Çakırlar Köprüsü'nün yanına kurulan Sof Dokuma Evi'nin yerinde bugün bir araba yıkama ve tamirhanesi bulunmaktadır.

⁸ Kuruluşun Bursa, Konya ve İstanbul'da bölge müdürlükleri ve Diyarbakır'da da irtibat bürosu bulunmaktaydı.

Güney Afrika takip ediyordu. 1969 yılına gelindiğinde de bugün halen faaliyetlerine devam eden TİFTİKBİRLİK kurulmuştur. Devletin görevlendirmesiyle birlik ve Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. 1970-1982 yılları arasında kesintisiz tiftik alımı yapmış, 1982'den sonrada belirli yıllarda alımlara devam etmiştir.

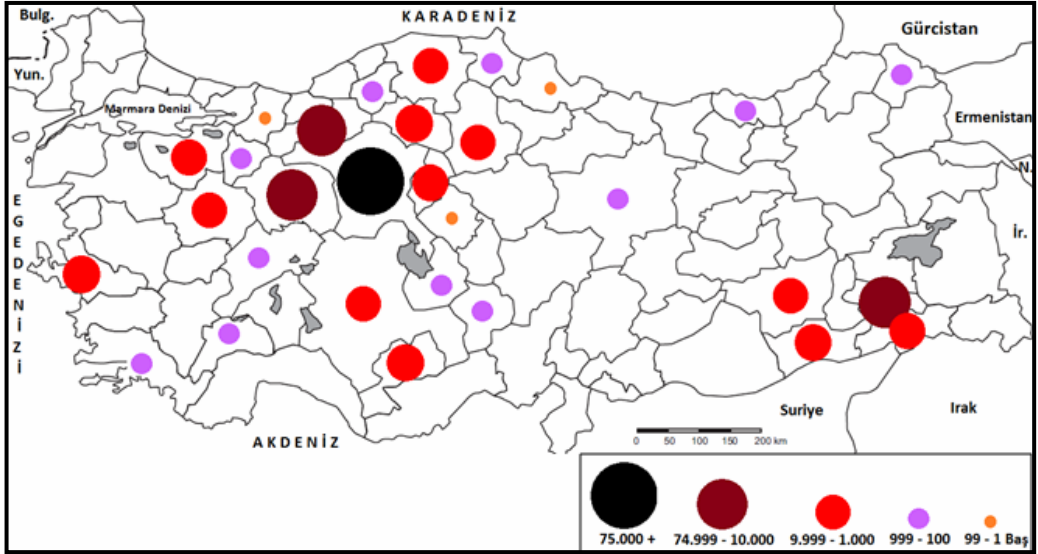
2000'lere gelindiğinde yarım milyonun altına düşen Ankara keçisi varlığı 2011 yılı itibariyle 1980 yılının % 4.1'i (151.091 baş) kadar olup (Tablo 2) toplam küçükbaş hayvan varlığı içerisindeki payı ise sadece % 0.4'tür (TÜİK, 2013). Bu trajik gerilemede en etkili olan faktör 6831 sayılı "Orman Kanunu"nun "*Orman Alanlarında Hayvan Otlatmacılığını Düzenleyen*" 19. maddesi (2896 sayılı kanun, madde 12) gereğince; "Ormanlara her türlü hayvan sokulması yasaktır. Ancak, kuraklık gibi fevkalade haller nedeniyle hayvanlarının beslenmesinde güçlük çekildiği belirlenen bölgeler halkına ait hayvanlar ile orman sınırları içerisinde bulunan köyler ve mülki hudutlarında Devlet ormanı bulunan köyler halkına ait hayvanların orman idaresince belirlenecek türlerine, tayin edilecek saha ve süreler dahilinde, ormanlara zarar vermeyecek şekilde otlatılmasına izin verilir." denilmektedir. Yasa ile birlikte özellikle keçi yetiştiriciliği büyük bir darbe almış olup tiftik keçisinin "Orman düşmanı" olarak görülmesi ile bu gen kaynağımız yitirilme eşğine gelmiştir (Taşlıgil, Şahin, 2010: 85). Sonuçta Türkiye'de Ankara keçisi sayısında 1959 yılındaki 6.137.000 başlık değerinden sürekli bir gerileme yaşanmıştır (TÜİK, 2013). Yapılan yasal düzenlemeler, suni elyafla rekabet edemeyen ve maliyetli olan tiftiğin gerilemesine ve sonuç olarak tablo 2'de de görüldüğü gibi ülke genelinde çok ciddi bir gerilemeye neden olmuştur. Şüphesiz Türkiye'de özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda belli bir devlet politikasının bulunmaması, genel olarak keçi yetiştiriciliğindeki ve tiftik üretimindeki desteklemelerin yetersizliği sektördeki gerilemeyi daha da hızlandırmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca keçi başına 20 TL., tiftik üretiminde ise kg.'a 17 TL. destekleme söz konusu olmakla beraber yine de gerilemenin önüne geçilememiş ve Tablo 2'de görüldüğü gibi 1930 -2011 yılları arasında 1965 yılına kadar artış gösteren Ankara keçisi varlığı, sonraki yıllarda giderek azalmış, 2011 yılında 151.091 başa gerilemiştir (TÜİK, 2013).

Tablo 2. Yıllar İtibariyle Türkiye'de Ankara Keçisi Varlığı **Kaynak:** TÜİK, 2013.

Yıllar	Ankara Keçisi (Baş)	Yıllar	Ankara Keçisi (Baş)
1930	2.839.973	1975	3.547.000
1935	3.305.424	1980	3.658.000
1940	5.500.648	1985	2.103.000
1945	4.026.448	1990	1.279.000
1950	3.966.336	1995	714.000
1955	4.816.389	2000	373.000
1960	5.995.500	2005	232.966
1965	5.500.000	2010	152.606
1970	4.443.000	2011	151.091

IV. Türkiye’de Ankara Keçisi Yetiştiriciliğinin Coğrafi Dağılımı

Ankara keçisi daha öncede belirtildiği gibi özellikle Ankara ve yakın çevresinin coğrafi koşullarından kaynaklı özel bir yapı kazanmıştır. Her ne kadar günümüzde Ankara ve çevresine benzer iklim koşullarına sahip yerlerde yetiştiriliyor olsa da elde edilen tiftik Türkiye’deki Ankara keçilerinden elde edilen tiftiğin kalitesinden uzaktır. Aynı durum Türkiye içerisinde de söz konusu olmaktadır. Şekil 3’te görüldüğü gibi Ankara keçisi yoğun olarak Ankara ve yakın çevresinde beslenmekle birlikte İzmir, Giresun, Trabzon, Ardahan, Kocaeli, Siirt, Mardin ve Şırnak gibi merkeze uzak yerlerde de beslenmektedir. Fakat yapılan gözlemlerden ve uzmanlarla yapılan görüşmelerden de hareketle bu sahalardaki Ankara keçilerinin Ankara ve çevresindeki keçilerden yapısal özellikleri açısından bazı farklar söz konusudur. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki illerde tiftikler daha ziyade sarı ve kahverengidir, aynı şekilde İzmir, Giresun ve Trabzon’daki tiftik eldesi de Ankara’dakilerden

Şekil 3. 2010 Yılı İtibariyle Türkiye’de Ankara Keçisinin Coğrafi Dağılımı (Şahin, 2013)

Ankara keçisinden elde edilen tiftiklerin Ankara ve yakın çevresindeki illerde bu kadar özel bir dokuya sahip olmasında iklim temel unsurdur. Ankara keçisi genel itibariyle nemli bölgelerden hoşlanmadığından kıyı bölgelerde az rastlanır. Merkezi kesimlerden uzaklaştıkça Ankara keçisinin tiftiği yumuşaklığını, ipeksi özelliğini ve kıvrımlılığını yitirir. Bunun sonucunda iç bölgelerden kıyı kesimlere geçildikçe yerini kıl keçisine bırakmaktadır. Söz konusu sahanın iklimine kısaca değinecek olursak 1.500 m.’ye kadar olan sahada yıllık ortalama sıcaklıklar 8-12°C arasındadır. Kış mevsiminde ortalama

sıcaklıklar 0°C civarında seyrederken yazın ise bazı günler 40°C'yi aşabilmektedir (Atalay, Mortan, 2006: 534). Yıllık yağış miktarı alçak kesimlerde 400 mm., yükseklerde ise 600 mm. civarında olup ilkbahar en yağışlı mevsimdir. Amplitüdün 15-20°C civarında olduğu sahada bağı nem de % 55 – 60 civarında seyretmektedir. Bölgeye has bu iklim tipinden uzaklaşıldıkça tiftik kalitesinde ve dokusunda ciddi değişimler gözlenmektedir.

Ankara keçisi her ne kadar özellikle Ankara ve çevresinde yetiştirilmişse de önceleri çok daha geniş bir alanda yetiştiriciliği yapılmaktaydı. 1930 yılında toplam 61 ilde Ankara keçisi yetiştirilirken 2010'da bu sayı 26'ya gerilemiştir. 1930 yılında sadece Ankara'da 627.454 baş Ankara keçisi varken günümüzde tüm Türkiye'de toplam sayı bu değer in % 23.4'ü kadardır (TÜİK, 2013). Ankara günümüzde tüm Ankara keçisi varlığının yaklaşık %50'sine (75.629 baş) sahip bulunmakta olup genel olarak bu il ile birlikte yakın çevresinde yoğunluk kazanmaktadır (Tablo 3). 1930 ve 2011 yıllarına ait Ankara keçisi varlığının iller bazındaki dağılımına bakıldığında söz konusu hayvansal üretim değerinde yaşanan trajik gerileme çok net bir şekilde gözlenmektedir (Tablo 3). Birkaç ile bakıldığında örneğin söz konusu faaliyet açısından merkez olan Ankara'daki gerileme, Bolu'daki % 90'a varan azalma, Eskişehir zirai hayatında neredeyse silinme noktasına gelmesinin yanında Afyon, Yozgat, Kırşehir gibi Ankara keçisi yetiştiriciliği için elverişli şartlara sahip yerlerde bütünüyle yitirilmesi dikkat çekicidir. Sinop, Zonguldak ve Isparta gibi önemli sayıda Ankara keçisi varlığına sahip illerde de benzer şekilde ortadan kalkması konu üzerinde acilen ve dikkatle durulması gerektiğinin en önemli kanıtlarıdır.

Tablo 3. 1930- 2011 Yıllarında Türkiye'de İllere Göre Ankara Keçisi Varlığı

İller	1930	2011	İller	1930	2011
Ankara	627.454	75.629	Isparta	10.190	-
Bolu	119.624	11.216	Tokat	5.492	-
Eskişehir	249.355	10.301	Van	3.702	-
Siirt	21.139	9.008	Erzurum	2.688	-
Karaman	(Konya)	8.938	Muş	2.296	-
Kastamonu	298.106	5.604	Kocaeli	249	-
Kırıkkale	(Ankara)	4.338	Kars	847	-
Çankırı	174.866	3.661	Erzincan	760	-
Konya	291.728	3.361	Denizli	595	-
Kütahya	101.572	3.200	Adana	550	-
Bursa	52	3.050	Gümüşhane	474	-
Mardin	60.720	3.010	Mersin	295	-
İzmir	185	2.244	Kırşehir	93.989	-
Şırnak	(Siirt-Hakkâri)	2.044	Ağrı	258	-
Çorum	144.430	1.217	Aydın	173	-

İller	1930	2011	İller	1930	2011
Diyarbakır	282	1.000	Manisa	170	-
Bilecik	26.368	881	Osmaniye	157	-
Aksaray	87.589	460	Elazığ	77	-
Malatya	27	435	Antalya	73	-
Niğde	36.081	380	Balıkesir	58	-
Burdur	1.006	350	Sinop	36.580	-
Karabük	(Çankırı- Zonguldak)	337	Çanakkale	40	-
Ardahan	(Kars)	215	İstanbul	37	-
Muğla	16	153	Hakkâri	35	-
Samsun	1.556	38	Giresun	92	-
Sakarya	(Kocaeli)	21	K.Maraş	25	-
Afyon	219.014	-	Gaziantep	23	-
Yozgat	130.266	-	Trabzon	-	-
Zonguldak	34.556	-	Artvin	7	-
Sivas	24.706	-	Edirne	5	-
Amasya	17.262	-	TOPLAM	2.839.846	151.091
Kayseri	11.949	-			

Kaynak: TÜİK, 2013.

V. Sonuç:

Asırlarca sadece Türkiye'ye özgü bir değer olarak varlığını koruyan Ankara keçisi, 1800'lerin ortalarından itibaren ülke dışına çıkarılması ve devamındaki birtakım olumsuz gelişmelerle bugün büyük ölçüde önemini yitirmiştir. Günümüzde her ne kadar başka ülkelerde yetiştiriliyor olsa da Türkiye'deki keçilerden elde edilen tiftik hiçbir yerde sağlanamamaktadır. Bu da canlıyla ülkedeki yaşam alanı arasındaki sıkı ilişkiden iler gelmektedir. Tiftiği için yetiştirilen Ankara keçisinin, Ankara ve yakın çevresindeki coğrafi koşullardan dolayı özel bir dokuma ürünü sağlaması bu canlının halen önemli bir ayrıcalığı olarak görülmektedir.

Orman düşmanı olduğu gerekçesiyle kanunen diğer keçi türleriyle birlikte sayısının dikkatsizce azaltılmasıyla Türk tarım hayatında ciddi bir gerileme yaşayan Ankara keçisi, esasında kontrollü otlatmalarla yetiştiriciliği yapılabilecek bir tür olup son yıllarda konuyla ilgili yasal düzenlemeler gündeme getirilmektedir. Bununla birlikte köklü bir geçmişi bulunan Ankara keçisi yetiştiriciliğinin ve elde edilen ürünlerin bilimsel ve kültürel çalışmalarla kamuoyunu yeniden meşgul etmesiyle olumlu gelişmeler gözlenmektedir. Buna en güzel örnek; Tarım Bakanlığı'na bağlı TAGEM'in 1995'te başlattığı ve 1997'de de Ankara keçisini dahil ettiği "Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarını Koruma Projesi"dir. Ayrıca Ankara'da "Güdül Ankara Keçisi Festivali" gibi

etkinlikler de dikkatleri yeniden bu canlıya çekmekte ve keçicilik kültürünü yaşatmada örnek uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak keçicilik iktisadi faaliyetlerin kısıtlı olduğu dağlık sahaların değerlendirilmesinde büyük önem taşıyan bir etkinliktir (Gökçe ve Engindeniz, 1997; Kaymakçı ve Engindeniz, 2010: 1). Bu açıdan keçi yetiştiriciliği üreticisi için fazla zahmetli olmayan bir hayvancılık faaliyeti olup kırsal kalkınmada göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Keçi ırkları içerisinde en narin ve ufak yapılı olan Ankara keçisi ise çevresi için fazla tahripkar olmayan bir tür olarak ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Bununla birlikte Ankara keçisi yetiştiriciliği konusunda iktisadi ve sosyal çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bunların başında genetik ıslah çalışmaları, tiftik kalite ve verimini artırıcı çalışmalar başta gelmektedir. Ayrıca Ankara keçisi gibi salt ekonomik değil bir kültürel değer (sembol) halini almış olan bu canlıyla ilgili tanıtım çalışmalarının yapılması (Özellikle yetiştiriciliğinin yapıldığı yerlerde kentsel bir simge olmasına yönelik), tiftik dokuma atölyeleri tesis edilerek özellikle yeni nesle bu zanaatın öğretilmesi ve yoğun olarak beslendiği yerlerde sembolik bir değer haline getirilmesi gerekmektedir.

Ankara keçisi yetiştiriciliğinde üretici birlikleri kapsamında organize olunabilmesi sektör için büyük önem taşımaktadır. Günümüzde sadece Ankara keçisi yetiştiriciliği adına TİFTİKBİRLİK faaliyetlerine devam etmekte olup, birliğe kayıtlı 12 kooperatif ve 19.765 ortak bulunmaktadır. Söz konusu bu değeri koruyup devam ettirebilmek adına akademik, idari ve kültürel çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir. Nitekim 5 Yıllık Kalkınma Planları ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Ankara keçisi yetiştiriciliğinin desteklenmesi ve tiftik ürünlerinin tanıtılıp yaygınlaştırılması gerektiği her defasında vurgulansa da maalesef olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Gerek Ankara keçisi gerekse tiftik üretiminde yeterli görünmese de yapılan desteklemeler dahi sektörde bir iyileşme yaratamamıştır. Söz konusu faaliyetin kültürel ve sanatsal boyutunda da ciddi bir gerileme söz konusudur. Örneğin tiftik dokumaları (sof gibi) veya tiftiğin yeni nesil tarafından kırkımı, eğrilmesi (bükülmesi) ve boyanması gibi faaliyetler ne yazık ki bilinmemekte, bu işle ilgilenen son temsilcilerle bu faaliyetler tarihe karışma noktasına kadar gelmiştir. Faaliyetin tam anlamıyla yitirilmesinin önüne geçmek mümkün olmakla birlikte bu husus kamu ve özel kesimi, akademisyenleri ve köylüleri bir araya getirmekle mümkün olabilir. Ayrıca Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında birlikteki uygulamalar ve sağlanan hibelerle bu alanda daha hızlı ve olumlu gelişmeler kaydedilebilecektir.

KAYNAKLAR

AÇIL, A. Fethi, (1961), *Ankara Keçisi ve Tiftiğin Memleket Bünyesindeki Ekonomik Önemi*. Ankara: A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 182.

American Angora Goat Breeders Association, (2013), <http://www.aagba.org>, Son erişim: (04.07.2013).

ATALAY, İbrahim ve MORTAN, Kenan, (2006), *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

BATU, Selahattin, (1940), *Ankara Keçisinin Tarihi ve Menşei Hakkında Bir Tetkik*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayını, Sayı: 55, Ankara.

CORNWRIGHT SCHREINER, S.C., (1898), *The Angora Goat*. Longmans, Green, and Cooperation, London.

Evliya Çelebi, (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 2. Kitap, 304 Numaralı Yazma, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

GÖKÇE, Osman ve ENGİNDENİZ, Sait, (1997), *Keçi Yetiştiriciliğinin Ekonomisi, Keçi Yetiştiriciliği* (Editör: M. Kaymakçı, Y. Aşkın), Ankara, s. 4 – 33.

KAYMAKÇI, Mustafa ve ENGİNDENİZ, Sait, (2010), Türkiye’de Keçi Yetiştiriciliği: Sorunlar ve Çözümler, *Ulusal Keçicilik Kongresi 24 – 26 Haziran 2010*, Çanakkale, s. 1 – 25

KERİMOL, Kerim, (1993), Tiftiğin Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiindeki Önemi. *Ankara Keçisi ve Tiftik Kongresi '93, 20-21 Ekim 1993*, Ankara.

KINGHORN, P.M., (1976), *Angora Goat Husbandry*. Mohair Growers’ Association, Jansenville.

KODAY, Saliha, (2005), *Doğu Anadolu Bölgesi’nde Hayvancılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 949, Fen- Edebiyat Fak. Yay. No: 104.

ŞAHİN, Güven, (2010), Kırıkkale İlindeki Tarımsal Etkinliklere Genel Bakış, *Selçuk Üniv. A. Keleşoğlu Eğitim Fak. Dergisi*, Sayı: 30, , Konya, s. 313-333.

ŞAHİN, Güven, (2012), Coğrafi Bir Simge Olarak Ankara Keçisinin Türkiye’deki Mevcut Durumu, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 97, , Ankara, s. 195 – 209.

TAMUR, Erman, (2003), *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.

TAŞLIGİL, Nuran ve ŞAHİN, Güven, (2010), Türkiye’de Keçi Yetiştiriciliğinin Coğrafi Dağılımı, *II. Ulusal Keçicilik Kongresi*, Çanakkale, 24- 26 Haziran 2010.

TİFTİKBİRLİK, (2013).

<http://www.tiftikbirlik.com.tr/sayfa.aspx?ID=1>, Son erişim: (04.07.2013).

TUNCEL, Erdoğan, (1993), Dünya’da Ankara Keçisi Yetiştiriciliği ve Tiftik Üretimi. *Ankara Keçisi ve Tiftik Kongresi '93*, Ankara, 20- 21 Ekim 1993.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2013), <http://www.tuik.gov.tr/>, Son erişim: (04.07.2013).